

ЦЕРКОВНА СТАРОВИНА

УДК 261.5 (477.51)

Данило Рига

●

НОВГОРОД-СІВЕРСЬКА ЄПАРХІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОМУ ТА ОСВІТНЬОМУ ЖИТТІ ПІВНІЧНОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ ХVІІІ ст.

У статті йдеться про господарську та культурно-просвітницьку діяльність Новгород-Сіверської єпархії (1785-1797).

Ключові слова: *Новгород-Сіверська єпархія, монастирі, православна церква.*

Новгород-Сіверський завжди відігравав важливу роль у суспільно-політичному житті Північного Лівобережжя [1, С.18]. Він мав свою поважну культурно-освітню історичну традицію [2, С.48]. Як відомо, 1782 р. колишню Гетьманщину було розподілено на три намісництва: Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське. Старе і тихе сотенне місто Новгород-Сіверський фактично стало центром Північної Гетьманщини – Новгород-Сіверського намісництва. У його межах опинились обидві колишні столиці гетьманської України, стара – Батурин, з його історичними традиціями українського державництва, і нова – Глухів, з його впливовою українсько-російською бюрократією і досить помітними тенденціями до відновлення гетьманської держави [3, С.146].

Новостворені адміністративні установи Новгород-Сіверського намісництва формувалися головним чином із місцевої еліти. Поява значної кількості впливових урядовців, видатних українських діячів сприяла поживанню громадського життя Новгорода-Сіверського, перетворенню його на значний культурно-політичний центр Північної Гетьманщини [4, С.3]. Не дивно, що тут гуртуються українські політичні й культурні діячі того часу. Першим губернатором намісництва став колишній генеральний суддя І. В. Журман, посаду віце-губернатора зайняв генеральний писар В. Туманський. Перетворення відбувались не лише у суспільно-політичному, а й у релігійному житті регіону. У зв'язку з новим адміністративно-територіальним поділом у березні 1785 р було створено Новгород-Сіверську єпархію. До її складу увійшли одинадцять повітів: Глухівський, Конотопський, Коропський, Кролевецький, Мглинський, Новгород-Сіверський, Новомістський, Погарський, Соницький, Стародубський, Суразький.

Очолив новостворену єпархію Переяславський єпископ Іларіон. Імператриця Катерина II наказала „перевести Єпископом в Новгород-Северский именованъ его Новгородско-Северским и Глуховским.” [5, Арк.1]. До Новгорода-Сіверського перебралися й інші відомі церковні діячі – Володимир Сокальський, Мелхиседек Значко-Яворський, Варлаам Шишацький та ін. Усі вони були членами патріотичного гуртка, який існував у 1780-1790 рр. у Новгороді-Сіверському [6, С.77]. 28 квітня 1785 р. преосвященний Іларіон з Переяслава дав завдання Глухівському Петропавловському архімандриту Мельхиседеку Значко-Яворському зібрати інформацію про кількість монастирів. З отриманих свідчень дізнаємось, що на час засну-

© Рига Данило В'ячеславович – пошукувач кафедри історії та археології Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка.

вання Новгород-Сіверського єпархія мала п'ятнадцять чоловічих та сім жіночих монастирів [7, С.322].

Після заснування Новгород-Сіверської єпархії одразу ж створюється церковний орган управління й суду – духовна консисторія. Новгород-Сіверська духовна консисторія була утворена 6 червня 1785 р. у відповідності з указом Катерини II „Про утворення єпархій у намісництвах.” [8, С.244]. Указ повелівав єпископу Іларіону „По Спасо-Северському наместничеству все монастыри и церкви в свою паству принять со всем имуществом по прежним описным книгам.” [9, Арк.15]. Відтепер під оруду Іларіона переходили монастирі та церкви, які раніше належали до Київської і Чернігівської єпархій. Консисторію та семінарію мали утримувати з доходів та вотчин монастирів.

Достатньо швидко при вступі преосвященного Іларіона на Новгород-Сіверську єпархію сталася переміна в утриманні архієрейських будинків і монастирів трьох Малоросійських єпархій – Київської, Чернігівської та Новгород-Сіверської. За указом Катерини II 10 квітня 1786 р. відбувається секуляризація. З цього часу архієрею Новгород-Сіверської єпархії з будинком, прислугою і духовній дикастерії виділялося сума у розмірі 5900 рублів.

Унаслідок введення штатів у Новгород-Сіверській єпархії 15 монастирів було закрито і перетворено на парафіяльні церкви, яким залишено мінімум церковного майна. Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир став кафедральним, а його колишній архімандрит Євстафій Пальмовський був відправлений на пенсію і оселився у Києво-Печерській лаврі [10, С.139-140].

Монастирі отримували суми згідно з їх класом. Монастирю першого класу – Батуринському Миколаївському – надавалася сума у розмірі 956 р. 30 коп. Двом монастирям другого класу – Глухівському Петропавловському і Харлампіївському Гамаліївському – надавалася сума 1511 р. 90 коп. Монастирю третього класу – Миколаївському Батуринському – виділялось 956 руб. 30 коп. Жіночому монастирю третього класу – 525 р. 60 коп. Усього на Новгород-Сіверську єпархію влада виділяла суму 12 405 руб. 70 коп. [11, Арк.2.]

Найзначимішими монастирями Новгород-Сіверської єпархії були: Глухівський Петропавлівський, Гамаліївський Харлампіївський, Батуринський Миколаївський, Максаківський, Глухівський Успенський, Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський. Кожен з них заслуговує на належну увагу.

Глухівський Петропавлівський монастир розташовувався поблизу с. Будищі Глухівського району Сумської області, за 24 км від м. Глухова, на правому високому березі р. Клевень. Він належить до пам'яток архітектури українського бароко. Час заснування невідомий (за деякими даними – 1230 р.). У 1695 р. на замовлення Данила Туптала «записний государів майстер кам'яної справи Матвій Єфимов» розпочав тут будівництво мурованого Петропавлівського собору, освяченого в 1697 р. На початку XVIII ст. у обителі споруджено трапезну з теплою церквою Успіня Богородиці (на кошти полковника М. Миклашевського), у 1712 р. – надбрамну Михайлівську церкву, 1795 р. – два корпуси братських келій та огорожу.

У 1769-1772 рр. архімандритом монастиря був Давид Нащинський – професор Київської академії, учений, який ознайомив Європу з творами Феодана Прокоповича. З 1781 р. наставником Глухівського Петропавловського монастиря був архімандрит Мельхиседек Значко-Яворський. Йому довелося передавати монастирські володіння у державне відомство.

Гамаліївський Харлампіївський монастир був зведений у с. Гамаліївці (тепер Шосткинського району Сумської області) біля збудованої 1702 р. на кошти генерального осавула А. Гамалії мурованої церкви Харлампія. У 1713 р. на місці скиту на кошти гетьмана І. Скоропадського та його дружини А. М. Маркович розпочато будівництво родового монастиря. Центральна споруда – п'ятибанний собор Різдва Богородиці (1735 р.). Первісно монастир діяв як жіночий, з 1733 р. – чоловічий. Неодноразово горів, зокрема 1738 р. Наставником Гамаліївського монастиря був з 1770 р. по 1785 р. архімандрит А.Почека. Наступним наставником з 1785 р. по 1789 р. був архімандрит І.Островський, який передавав майно монастиря у державне відом-

ство [12, С.51-52]. Після великої пожежі 1794 р. закритий і відновлений 1827 р. як жіночий.

Батури́нський Миколаї́вський монастир був заснований за часів Київської Русі на березі р. Сейму біля сучасного с. Осіч Бахмацького району. Свою назву отримав від міста Бату́рин [13, С. 267]. Час заснування монастиря невідомий. Скоріше за все монастир був заснований ще до „татарщини” [14, С.269]. У середині XIII ст. обитель зруйновано і відновлено тільки на початку XVII ст. У 1680 р. на кошти генерального судді І. Домонтовича у монастирі зведено мурований Миколаївський собор – хрещатий, дев’ятидільний, п’ятибанный, у традиціях українського бароко, але він не зберігся. З монастирем пов’язана діяльність українського і російського письменника, церковного і культурного діяча Данила Туптала (Димитрія Ростовського). У 1682-1683 рр. він був ігуменом монастиря, у 1690-1692 рр. у келії поруч із монастирем працював над створенням «Житій святих». При монастирі була бібліотека. Велика кількість книг польською мовою втрачена у XVIII ст.

На початку XVIII ст. Крупицький монастир був добре укріплений, проте під час воєнних дій 1708-1709 рр. його було пошкоджено.

У 1709-1712 рр. посаду ігумена Крупицького монастиря посів відомий гравер початку XVIII ст. Іван Мигура (в чернецтві з 1706 р. – Іларіон). Уродженець Києва, після закінчення Києво-Могилянської академії І. Мигура був запрошений для виконання художніх робіт у Софійській монастир, де згодом прийняв чернецтво. У 1702-1703 рр. викладає граматику в академії, у 1703-1704 рр. – поезику. У 1704 р. його посвячено на архідіякона, у 1709 р. переведено з Києво-Печерської лаври ігуменом у Крупицький монастир. І. Мигура виконував гравюри на міді у вигляді панегіричних текстів або портретів поважних осіб. Цікаво, що у монастирі все було у загальному користуванні. За відомістю 1755 р., у монастирі, крім ігумена, були намісник, економ, 5 ієромонахів, 7 ієродияконів, 10 монахів службових, 2 лікарських [15, С.271-272].

Представляють інтерес настоятелі монастиря. З 1776 р. архімандритом стає Володимир Сокальський, колишній ієромонах Запорозької Січі та член консисторії. При ньому граф Розумовський у 1777 р. дав обителі 3000 р., крім цього, розпорядився кожен рік надавати монастирю 100 р. і 200 пудів муки. У 1790 р. архімандрит Володимир Сокальський втратив зір та був відправлений на пенсію. Наступним ігуменом монастиря став Платон Романовський. Преосвященний Іларіон писав про нього Синоду: „ректор Новгород-Северской семинарии, учитель богословия и член дикастерии иеромонах Платон достоин не только игуменской должности, по своим трудам заслуживает и архимандричего чина.” Але в архімандрити Платон не був посвячений „по не соответствию с штатным положением монастиря”, як було сказано в указі Синоду. 7 квітня 1790 р. він був посвячений в ігумени Батури́нського монастиря. У 1794 р. став архімандритом і був переведений у другокласний Гамалі́вський монастир. З 1794 р. ігуменом Батури́нського монастиря стає Павло Чедне́вський [16, С.289-290].

Макса́ківський монастир входив до складу Новгород-Сіверської єпархії. У маєтностях монастиря мешкало понад 1000 душ чоловічої статті, які обробляли землю, працювали у 6 млинах, 3 гуральнях, ловили рибу у 17 озерах. У 1786 р. монастир був закритий [17, С.77]. Наступного 1787 р. у його приміщеннях уперше в Україні було організовано заклад на 24 місця для лікування психічно хворих.

Представляє інтерес Глухівський Успенський монастир третього класу. Цікаво, що це був єдиний жіночий монастир Новгород-Сіверської єпархії, який не був секуляризований. Зберігся цікавий документ про відведення землі Успенському жіночому монастирю. Такого змісту „Великому господину преосвященному Иллариону епископу Новгород-Северскому и Глуховскому. Нижайшие донесения. По силе ее императорского величества указа третеклассному Успенскому девичьему штатному монастырю отвести земли леса, людей по указанному штату. Ваше преосвященство прошу о вышесказанном повелеть учинить милостивое архиастырское определение.” [18, Арк.3].

Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир став кафедральним, а його колишній архімандрит, як уже зазначалося, Євстафій Пальмовський був

відправлений на пенсію і оселився у Києво-Печерській лаврі [19, С.139-140].

Таким чином, у Новгород-Сіверську єпархію були включені тільки 4 монастирі. Три з них були чоловічими, а один жіночий. Всі інші монастирі залишилися для інших цілей, були перетворені у приходські церкви.

У вересні 1785 р. для задоволення потреб єпархії у священнослужителях була відкрита Новгород-Сіверська духовна семінарія, до якої було переведено частину учнів і викладачів Переяславської духовної семінарії, а також Київської академії [20, С.378-379]. Духовна консисторія мала „1) для бідних нищєтних означити дом для жилища и потребное к содержанию; 2) для школ означено каменное строение, палаты, яко весьма для сего благопристойные, кои оправлены и очищены для сего уже по велению его преосвященства.” [21, Арк.413]. Невдовзі семінарія перетворилася на важливий духовно-навчальний заклад на півночі України.

Організація семінарії та її діяльність були безпосередньо пов'язані з іменем єпископа Іларіона. Його вплив на діяльність семінарії був вирішальним, оскільки Іларіон особисто опікувався цим навчальним закладом. На початку діяльності семінарії у ній існували 4 класи – нижчий клас граматики, вищий клас граматики, клас риторики, клас поезики. До Новгород-Сіверської семінарії було переведено частину учнів і викладачів Переяславської духовної семінарії, а також Київської академії. Станом на 1790 р., у духовній семінарії навчалось понад 470 учнів, діяли класи граматики, піітки, риторики, філософії, богослов'я. У семінарії поступово розширювалися коло і обсяг предметів. Поряд з традиційними латиною, поезикою, риторикою, філософією викладалися грецька, німецька та французька мови, а також математика, геометрія, географія, музика, образотворче мистецтво. За змістом навчальних програм семінарія була загальноосвітнім навчальним закладом [22, С.542.].

1790-1797 рр. – доба розквіту семінарії у Новгороді-Сіверському. Навчальний рік починався у семінарії, як і в інших навчальних закладах, 1 вересня і тривав до початку липня, хоча студентів часто зараховували і протягом року. Для вступу необхідно було пройти співбесіду з префектом. Існувала своя система перевірки знань: домашні завдання, опитування під час уроків, щосуботи – опитування за цілий тиждень та іспити наприкінці навчального року. Важливе місце посідав префект семінарії, котрий відповідав за організацію навчального процесу, виконання програм, успішність студентів, їх матеріальне забезпечення. Йому підлягав суперінтендант, який призначався з учителів і разом з помічниками з числа візитаторів та сеньйорів бурс відповідав за поведінку вихованців семінарії поза її межами.

До 1786 р. семінарія утримувалася за рахунок прибутків монастирів, а також відсотків від грошових пожертв з боку благодійників. У 1786 р. відбулася секуляризація, котра не оминула і Новгород-Сіверську єпархію. За указом від 10 квітня 1786 р., на утримання Новгород-Сіверської семінарії виділялося дві тисячі рублів. Цікаво, що на Чернігівську семінарію виділялось також 2000 р. [23, Арк.2.].

Викладачі Новгород-Сіверської семінарії не були новачками у цій царині. За плечима у них, як правило, були роки навчання у Києво-Могилянській академії та освітньої практики в інших навчальних закладах. Добір викладачів семінарії цілком залежав від єпископа Іларіона. Він, зокрема, звернувся до Синоду з клопотанням „взять мене в новую мою Новгородско-Северскую єпархию для заведення семинарии годных человек из монашествующих. Теперь смею донести, что нужны мне люди для открытия семинарии и учреждения консистории: ректор семинарии, Михайловского Переясловского монастыря игумен Ваарлам, префект семинарии Архидиакон Платон, да еще для должности иеромонах Христофор. Сих трех человек определит прошу ваше святейшество” [24, Арк.10]. Синод пристав на цю пропозицію і задовольнив прохання Іларіона, який невдовзі рапортував: „Касательно взять в учреждаемой Новгородско-Северскую єпархию, из монашествующих и других для архиерейского служения нужных мне людей указ получен, о чем святейшему правительствующему Синоду почтенно рапортуую [25, Арк.23].

Фундатор Новгород-Сіверської духовної семінарії єпископ Іларіон Кондратовський народився у містечку Воронежі, навчався у Київській академії, згодом став архимандритом Києво-Межигірського монастиря, а 17 липня 1776 р. Переяславським єпископом. Саме з його ініціативи у 1781 р. в Переяславській духовній

семінарії було відкрито богословський клас, відремонтовано навчальний корпус і побудовано нову бурсу [26, С.45].

На особливу увагу заслуговує ректор Новгород-Сіверської духовної семінарії Варлаам Шишацький. Він народився в 1743 р. у селі Красилівка на Чернігівщині. Навчався у Переяславському колегіумі, а потім у Київській академії. Згодом викладав у Переяславському колегіумі філософію та богослов'я і був його ректором. 30 червня 1777 р. посвячений у ієромонахи, у 1780 р. – в ігумени Мошногірського монастиря, звідки у 1783 р. переведений ігуменом у Переяславський Михайлівський монастир. Протягом 1785-1787 рр. В. Шишацький обіймав посаду ректора Новгород-Сіверської духовної семінарії. У 1794 р. за клопотанням Мінського архієпископа Віктора Садовського був призначений архімандритом Дятловицького монастиря на Пінщині й став намісником архієпископа В. Садковського на Правобережній Україні [27, С.606].

Префектом Новгород-Сіверської семінарії та викладачем риторики й піітики у 1785 р. став ієромонах Платон Романовський. Він навчався у Переяславському колегіумі, а потім у Київській академії. У 1787 р. Платон Романовський був призначений ректором Новгород-Сіверської семінарії та викладачем філософії. У лютому 1796 р. він помер і був похований у Новгород-Сіверському Спасо-Преображенському монастирі.

Після смерті Платона Романовського єпископ Іларіон представив до Синоду двох кандидатів на посаду ректора – ігумена Германа та ієромонаха Києво-Печерської лаври Анатолія Ставицького, який був довгий час префектом Київської академії. Але члени Синоду вирішили інакше, й у 1796 р. на цю посаду було призначено ігумена Орловського Успенського монастиря Ієроніма Загоровського. Він навчався у Київській академії, прийняв чернецтво у Києво-Печерській лаврі й у 1770 р. став ігуменом Орловського Успенського монастиря і префектом Орловської семінарії. Після закриття Новгород-Сіверської семінарії у 1797 р. Ієронім Загоровський залишився архімандритом Гамаліївського монастиря, а у січні 1799 р. був призначений настоятелем Печерського монастиря Нижегородської єпархії.

Префектом Новгород-Сіверської семінарії у 1787-1793 рр. був ієромонах Павло Чедневський, який народився у 1748 р. Після закінчення Київської академії у січні 1776 р. він був призначений на викладацьку посаду в Астраханську семінарію. У 1780 р. Павло Чедневський прийняв чернечий постриг, а у квітні 1786 р. виїхав до Санкт-Петербурга, але невдовзі Синод відправив його у розпорядження Новгород-Сіверського єпископа Іларіона. 7 вересня 1787 р. П. Чедневський посів посаду префекта семінарії. Він також викладав риторику, філософію та французьку мову. У січні 1793 р. був призначений ігуменом заштатного Миколаївського Макошинського монастиря, але з 1796 р. знову викладав богослов'я у духовній семінарії. У квітні 1798 р. П. Чедневський був переведений настоятелем Козелецького Георгіївського монастиря. У 1803 р. він був звільнений за станом здоров'я з пенсією у розмірі 272 руб. 50 коп. на рік. Помер 10 січня 1823 р. [28, С.369-370].

Ще один префект семінарії Іоанн Казанський народився у 1755 р., навчався у Київській академії. У 1783 р. був направлений у Севську семінарію викладачем граматики і географії, а наступного 1784 р. став її префектом. 22 вересня 1784 р. він був посвячений у дякони Севського кафедрального собору. З вересня 1785 р. Іоанн Казанський – священик Севського кафедрального собору і викладач риторики, історії та давньогрецької мови у місцевій семінарії. У 1787 р. був переведений до Новгород-Сіверської духовної семінарії і розпочав викладати давньогрецьку мову. Префектом семінарії і викладачем філософії Іоанн Казанський був у 1794-1797 рр. У 1797 р. став членом Глухівського духовного правління [29, С.371].

Префект Леонтій Риклицький народився у 1766 р., навчався у Чернігівській та Новгород-Сіверській духовній семінаріях. У 1791 – 1793 рр. він викладав у Новгород-Сіверській семінарії піітику і давньогрецьку мову, а у 1793 – 1796 рр. – риторику, філософію і водночас займав посаду префекта. З грудня 1798 р. він – священик Чернігівського Спасо-Преображенського собору. У 1799 р. був направлений на посаду вчителя філософії Чернігівської семінарії. У 1800 р. став протоієреєм, а трохи згодом префектом семінарії [30, С.371].

Після смерті Катерини II відбуваються доленосні зміни у суспільному та релігійному житті всієї імперії. Як відомо, Павло I своїм указом скасовує Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське намісництва та утворює єдину Малоросійську губернію [31, С.2-3]. Нова Малоросійська губернія повністю відповідала кордонам колишньої Гетьманщини. З приходом Павла I пов'язаний останній етап життя Новгород-Сіверської єпархії [32, С. 207]. Після дванадцяти років діяльності вона припиняє свою бурхливу діяльність. Це відбувається у зв'язку з новим адміністративним поділом [33, С.26-27].

У височайшому указі імператора Павла I від 1 вересня 1797 р. були такі розпорядження: 1) єпископа Новгород-Сіверського Іларіона перевести у тому ж званні до управління Могильовською єпархією; 2) колишню Новгород-Сіверську єпархію приєднати до Чернігівської; 3) архієрейський будинок колишнього єпископа Новгород-Сіверського залишити за монастирем, призначити у монастир архимандрита, і бути йому у числі першокласних монастирів з утриманням по штату [34, С.48-49].

Після скасування Новгород-Сіверської єпархії, володіння Чернігівської єпархії розширились, до неї ввійшло приблизно двадцять п'ять міст. Але, щоправда, розширення було недовготривалим. За указом від 16 жовтня 1799 р. до складу Чернігівської єпархії ввійшло тільки десять повітів [35, С.360]. З цього часу Чернігів разом з такими повітовими містами, як Козелець, Ніжин, Сосниця, Конотоп, Ромни, Глухів, Новгород-Сіверський, Стародуб і Мглин, а також 1484 церквами склали Чернігівську єпархію II класу [36, С.71-72].

У 1799 р. єпархіальні межі приводились у відповідність до губернських, на підставі цього створювалися ще кілька нових єпархій. Згідно з цим Переяславський єпископ ставав місцевим архієреєм III класу. Його віданню підпадали 10 українських міст: Переяслав, Прилуки, Пирятин, Лубни, Гадяч, Золотоноша, Хорол, Зіньків, Полтава та Кременчук, що тепер склали Переяславську єпархію. На її території нараховувалось близько 500 церков [37, С.76-77].

Указ від 16 жовтня 1799 р. змінив положення Переяславської єпархії. Цей указ мав важливе значення. Переяславський єпископ звільнявся від залежності Київського митрополита і ставав єпископом Малоросійським Переяславським. Разом з тим нова самостійна єпархія зайняла 15 місце серед єпархій третього класу [38, С.7].

Релігійні нововведення імператора Павла I значно підсилили положення Чернігівської єпархії, яка віднині стала єпархією другого класу. Немаловажні були також заходи нового імператора по відношенню до Переяславської єпархії, які відновили її. З цього часу вона отримала звання єпархії третього класу.

Таким чином, створення Новгород-Сіверської єпархії було важливою подією у історії Північного Лівобережжя. Незважаючи на достатньо невеликий проміжок існування у часі, вона відіграла важливу роль у церковно-релігійному та освітньому житті Чернігівщини. Невід'ємними інституціями єпархії були монастирі, церкви та духовна семінарія. Потрібно сказати, що Новгород-Сіверська семінарія залишила помітний слід у культурно-освітньому житті. Вона була головним духовно-навчальним закладом на півночі України. Духовна семінарія продукувала талановитих вихованців. Маючи добру систему навчання, вона стала духовно-навчальним осередком на півночі України. Приймаючи на навчання всіх бажаючих, діти церковно – та священнослужителів здобували високий рівень освіти. Крім цього, завдяки семінарії збільшувався відсоток освічених людей серед українського населення. Діяльність семінарії поступово перетворювала порівняно невелике містечко Новгород-Сіверський у центр релігійно-освітнього життя.

1.Шевченко В. І. Філософська зоря Лазаря Барановича. – К: Український центр духовної культури, 2001. – 232 с.

2.Сковорода Г. Повн. збір. тв.: У 2-х т. К., 1989. – Т 2. – С.36.

3.Оглоблин О. Люди Старої України та інші праці. – Острого, 2000. – С. 146.

4.Тимошенко А. Героїчне минуле, прекрасне майбутнє // Рад. Полісся. – 1999. – 21 серпня. – С.3.

5.Російський державний історичний архів. – Ф. 796. – Оп. 66.– Спр.135. – Арк. 1.

6.Федірко А.М. Патріотична освічена еліта Новгород-Сіверського на рубежі 18 – 19 ст. – Український історичний журнал, 1998. – № 2. – С. 77.

7. Никодим. Описание бывшей Новгород-Северской епархии // Черниговские губернские ведомости (Часть неофициальная). – 1858. – №42. – С.322.
8. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. – К., 1990. – С.244.
9. Російський державний історичний архів. – Ф. 796. – Оп. 66. – Спр. 135. – Арк.15.
10. Оглоблин О. Люди Старої України... – С.139-140.
11. IP Н.Б.У. ім. В. І. Вернадського. – Ф.І. – 63.411. Ведомость архиерейским домам соборам и монастырям в Киевской, Черниговской и Новгород-Северской епархии. С указанием сумм расходов на их содержание 1786 год. – Арк.2.
12. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1873. – Т.4. – С.51-52.
13. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1873. – Т.3. – С. 267.
14. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1873. – Т.3. – С.269
15. Историко-статистическое описание Черниговской епархии.– Чернигов, 1873. – Т.3. – С.271-272.
16. Историко-статистическое описание Черниговской епархии.– Чернигов, 1873. – Т.3. – С.289-290.
17. Историко-статистическое описание Черниговской епархии.– Чернигов, 1873. – Т.4. – С.77.
18. Державний архів Чернігівської області. – Ф. 712. – Оп. 1. – Спр.68. – Арк.3.
19. Оглоблин О. Люди Старої України... – С.139-140.
20. Никодим. Описание бывшей Новгород-Северской епархии // Черниговские губернские ведомости (Часть неофициальная). – 1858. – №44. – С.378-379.
21. Державний архів Чернігівської області. – Ф. 712.– Оп. 3. – Спр.18.– Арк. 413.
22. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. – К.,1990. – С.542.
23. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Ф. І. – Спр. 63.411.
24. Російський державний історичний архів. – Ф. 796. – Оп. 66.– Спр.208. – Арк. 10.
25. Там само. – Арк. 23.
26. Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733-1785 гг.). – Полтава, 1910. – С.45.
27. Докладніше див: Травкіна О. Архієпископ Варлаам Шишацький та бібліотека „Чернігівських Атен” // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи. – Чернігів, 2007. – С.606.
28. Никодим. Описание бывшей Новгород-Северской епархии // Черниговские губернские ведомости. – Часть неофициальная. – 1858. – №47. – С.369 – 370.
29. Там само. – С.371.
30. Там само. – С.371.
31. Ковалевский А. Некоторые подробности, касающиеся учреждения Малороссийской (Черниговской) губернии в 1796-1797 годах // Черниговские губернские ведомости (Часть неофициальная). – 1898. – № 1439. – С.2-3.
32. Оболенский Г. Л. Император Павел I. – М.: ООО ТИД «Русское слово – РС», 2001. – 384 с.
33. Брикнер А. Смерть Павла I. Спб., 1907 – С. 27-26.
34. Гумилевский Ф. Описание Новгород-Северского первоклассного мужского монастыря. // Черниговские епархиальные известия (Часть неофициальная). – 1861. – №2.– С.48-49.
35. Никодим. Епископы Черниговские и Новгород-северские. 18 в. – Черниговские губернские ведомости (Часть неофициальная). – 1855. – № 45. – С.360.
36. Історія релігії в Україні: У 10-ти т. – Т. 3. Православ'я в Україні / За ред. А. Колодного, В. Климова. – К. 1999. – С. 71-72.
37. Гумилевский Ф. Описание Новгород-Северского первоклассного мужского монастыря. // Черниговские епархиальные известия (Часть неофициальная). – 1861. – №2.– С. 76-77.
38. Знаменский И. П. Положение духовенства в царствование Екатерины II и Павла I. – М. 1880. – С.7.

В статье идет речь о хозяйственной и культурно-просветительской деятельности Новгород-Северской епархии (1785-1797).

Ключевые слова: *Новгород-Северская епархия, монастыри, православная церковь.*

In the article the question is about economic and in a civilized manner elucidative activity of Novgorod-siverskoy of diocese (1785-1797).

To the key of word: *Novgorod-siverska diocese, monasteries, Orthodox Church.*